ล้านนาศึกษา LANNA STUDIES

ศิลปะและงานหัตถศิลป์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ครัวบ้าน
- ครัววัด
- ครัวฮักครัวฮอม

อาจารย์เนติ พิเคราะห์

คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

ครัวฮัก ครัวฮอม

ครัวฮัก ครัวฮอม หมายถึง ข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัวเช่นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับตกแต่งเครื่องรางของขลังประจำกาย อาวุธ เป็นต้น ในที่นี้จะกล่าวถึงภาพรวมกว้างๆของวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้เหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ในชีวิตประจำวัน ข้าวของบางอย่างเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น และมีลักษณะเฉพาะของถิ่นที่อยู่

กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนามีอยู่หลายกลุ่มหลากเชื้อชาติ คนล้านนาและเชียงใหม่จะเรียกตนเองว่า เป็น**คนไทหรือคนไต บางคนก็เรียกตนเองว่า “คนเมือง”** ซึ่งสันนิษฐานว่าสมัยก่อนดินแดนล้านนาเคยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ครั้นเมื่อมีคนพม่าเข้ามาปะปนอยู่มาก ชาวพื้นเมืองเชียงใหม่เดิมจึงได้คิดคำเรียกตนเองใหม่ว่าเป็น คนเมือง บางท่านก็ว่าคำว่า “คนเมือง” เป็นการประกาศยืนยันว่าตนเองเป็นคนในเมืองที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม

หลังจากที่ล้านนาได้กลับฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งหลังการกอบกู้บ้านเมืองของพระเจ้ากาวิละ ในยุคนี้นับว่าเป็นการรวบรวมผู้คนจากต่างถิ่นให้เข้ามาอาศัยอยู่ในเชียงใหม่ อันถือเป็นยุคที่ว่า “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” พระเจ้ากาวิละได้กวาดต้อนผู้คนจากภาคเหนือของพม่าทั้งจากเมืองลื้อ เมืองเขิน เมืองยอง เมืองไตและยังรวมไปถึงบางส่วนของสิบสองปันนาให้เข้ามาอยู่ในเชียงใหม่และลำพูน ในยุคนี้เองทำให้ผู้คนในเชียงใหม่มีหลายเชื้อชาติพันธุ์ คนพื้นเมืองเชียงใหม่เดิมที่มีเชื้อสายมาจากลั๊วะและไทยวนค่อยๆ หายไปจากสังคมเมือง แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลืออยู่ตามหมู่บ้านในชนบทแถบอำเภอแม่แจ่ม คนเมืองที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่เองกลับไม่ใช่คนพื้นเมืองดั่งเดิม ทว่าเป็นกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอยู่ทีหลังอันได้แก่ **ชาวลื้อ ชาวไต ชาวเขิน ชาวยอง เป็นต้น**

ที่มาhttps://www.chiangmainews.co.th/page/archives/587816

ตลาดวโรรส เชียงใหม่ 1930

เจ้านางแว่นทิพย์แห่งเมืองเชียงตุงในชุดไหมคำ ในงานพระราชพิธีอภิเษกสมรสกับเจ้าฟ้าเมืองแสนหวี (ไทใหญ่) การแต่งงานที่เป็นไปเพื่อการเมืองระหว่างรัฐ

เจ้าดารารัศมี พระราชชายา (26 สิงหาคม พ.ศ. 2416 - 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476) เป็นเจ้าหญิงในราชวงศ์ทิพย์จักรจากนครเชียงใหม่ ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการรวมล้านนาเข้ากับสยาม โดยการถวายตัวเป็นบาทบริจาริกาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนา

การแต่งกายเจ้านายชาวไตโหลง
(ไทใหญ่)ในราชสำนักเชียงตุง

เจ้าอุบลวรรณา เป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ เป็น
พระธิดาในพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์

เจ้าบัวทิพย์ ณ เชียงใหม่ เป็นพระธิดาใน
เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

รูปแบบเครื่องแต่งกายชาวล้านนาในอดีตผ่านงานจิตรกรรมล้านนา

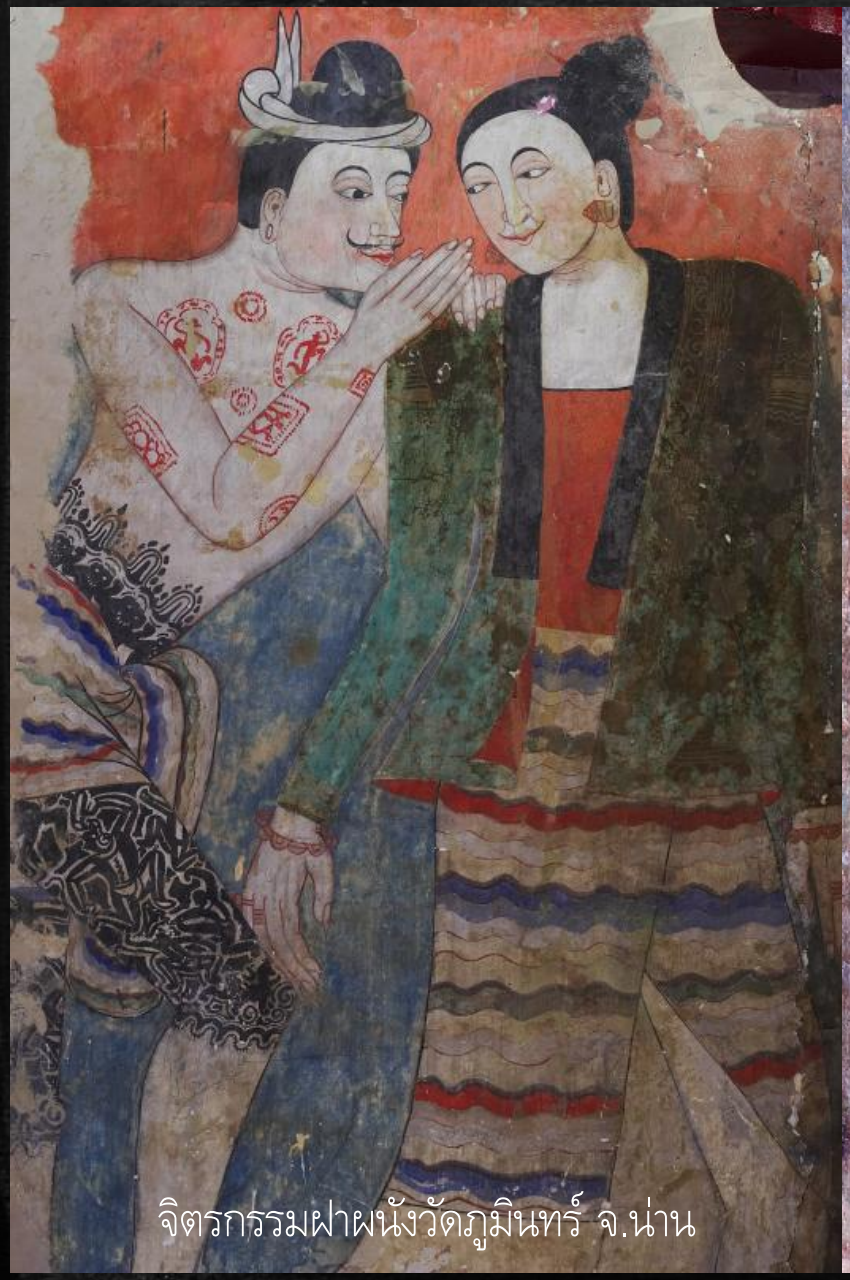

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่

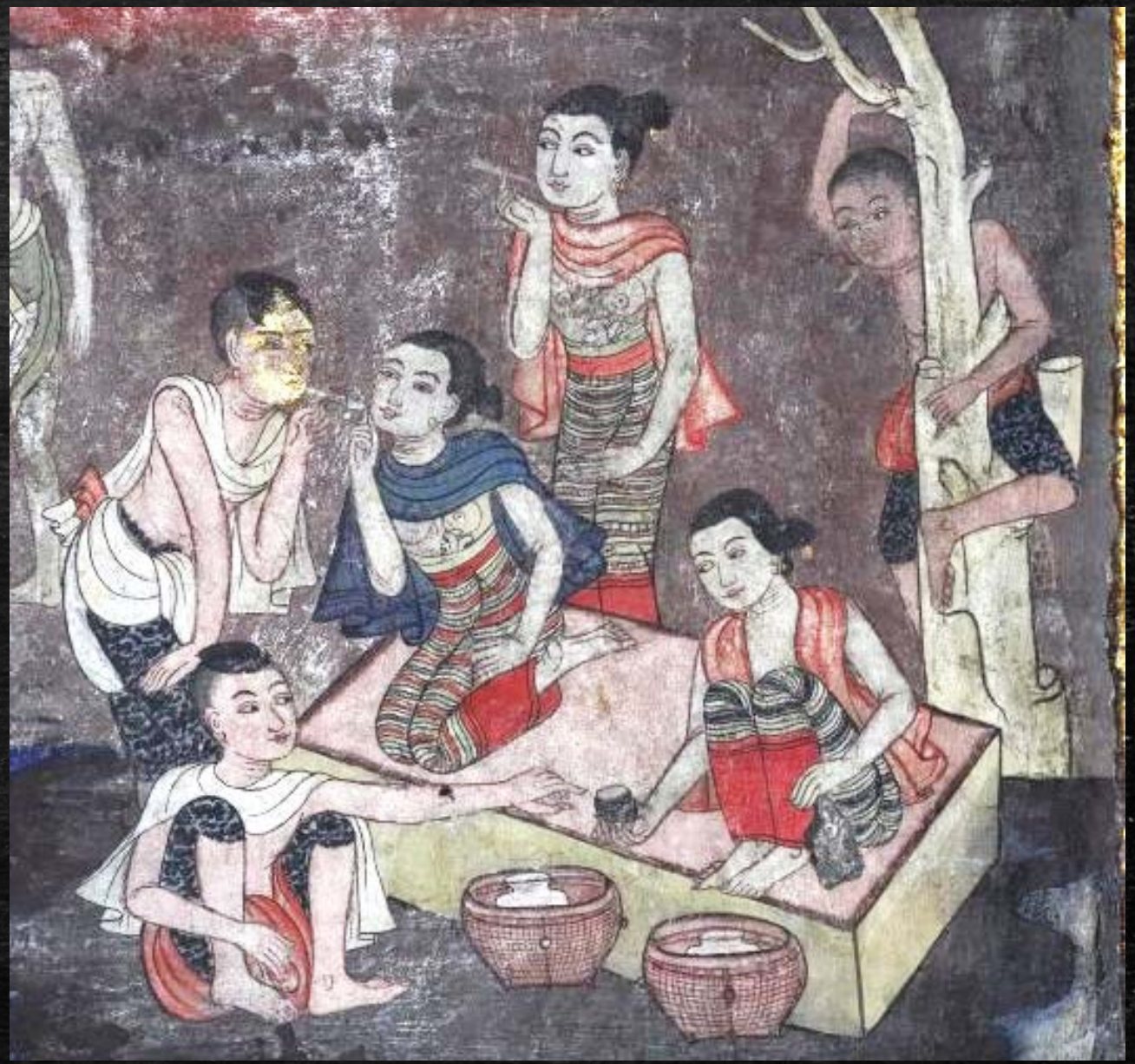

จิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่

จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่

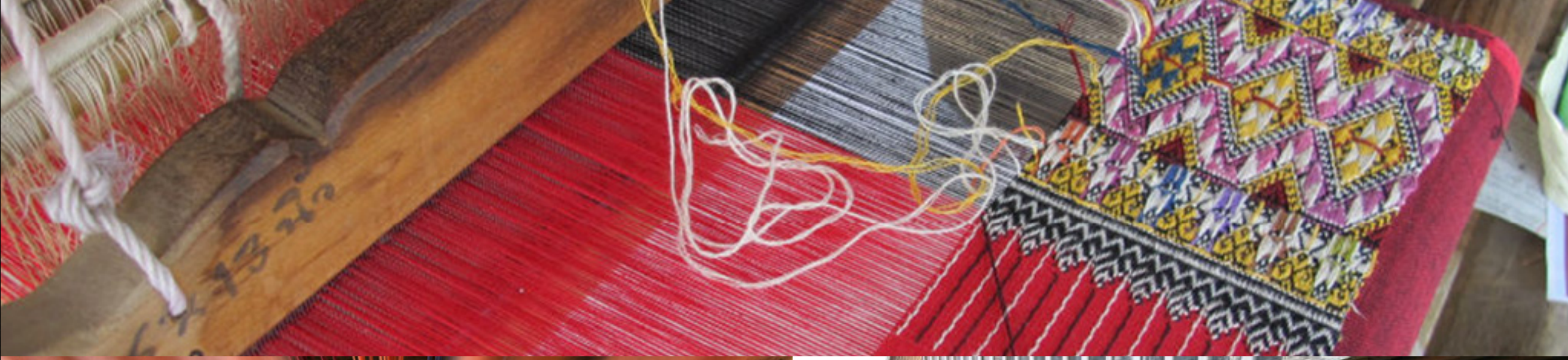

Health & Travel
by Meena

ซิ่น หรือ ผ้านุ่ง

ชาวล้านนาก็เรียกผ้านุ่งสำหรับผู้หญิงว่า **"ซิ่น/สิ้น"** เช่นกัน ผ้าซิ่นคือผ้าที่เย็บเป็นถุงสำหรับผู้หญิงนุ่ง จะมีขนาดสั้นยาวและกว้างแคบต่างๆกันไป ขึ้นอยู่กับรูปร่างของผู้นุ่ง และวิธีการนุ่ง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับโอกาส เวลา และสถานที่ ตลอดจนอาจจะเปลี่ยนแปลงตามความนิยมในแต่ละยุคสมัยด้วย

โครงสร้างของผ้าซิ่นโดยทั่วไป จะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนเอวหรือหัวซิ่น ส่วนตัวซิ่น และส่วนตีนซิ่น สำหรับผ้าซิ่นที่ใช้นุ่งในโอกาสพิเศษ เช่น ในพิธีกรรม ในงานทำบุญที่วัด จะต่อตีนซิ่นด้วยผ้าทอพิเศษด้วยเทคนิคการ **“จก”** มีการตกแต่งลวดลายงดงามกว่าปกติ เรียกว่า "ผ้าซิ่นตีนจก" (คำเมือง ผ้าสิ้นตี๋นจ๋ก)

ลวดลายของซิ่นตีนจกนั้นมีความหลากหลายสูงมากตามท้องถิ่น แต่โดยรวมแล้วลวดลายทั้งหมดล้วนได้แนวคิดมาจาก **"ธรรมชาติรอบตัว" "คติความเชื่อ" และ "พุทธศาสนา"** ผ้าซิ่นตีนจกในเขตภาคเหนือของประเทศไทยที่มีชื่อเสียงโด่งดังตัวอย่างเช่น ผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และผ้าซิ่นตีนจกจากอำเภอลอง จังหวัดแพร่

จิตรกรรมฝาผนังล้านนา วัดภูมินทร์ จ.น่าน

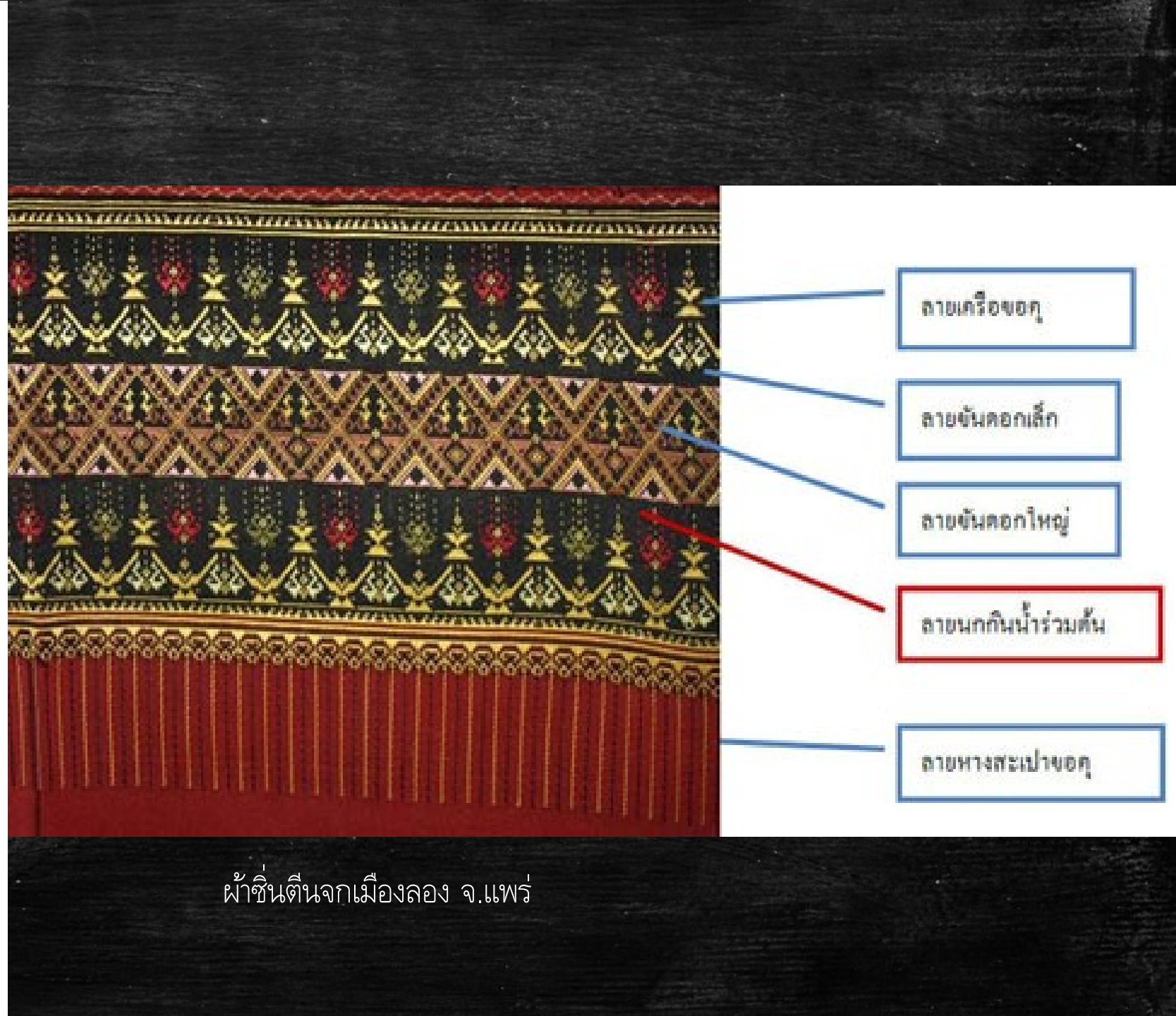

ผ้าซิ่นตีนจกเมืองลอง จ.แพร่

ผ้าตีนจกเมืองลอง จ.แพร่

เมืองลองในอดีตเป็นเมืองของ**ชาวไทยวนหรือชาวไทยโยนก** ที่มีวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งด้านการแต่งกายเป็นแบบเดียวกับชาวโยนกเมืองอื่นในอาณาจักรล้านนาโดยทั่วไป ชาวล้านนาเป็นพวกไทยวนซึ่งมีเทคนิคและศิลปะในการทอผ้าในรูปแบบของตนเอง ผู้หญิงไทยวนนิยมแต่งกายด้วยผ้าซิ่นทอชนิดต่างๆ และผ้าซิ่นตีนจกเป็นผ้าซิ่นที่ทอขึ้นเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ โดยวัสดุที่ใช้ในการทอมีทั้งที่เป็นฝ้ายไหม ดิ้นเงิน ดิ้นทอง ทอเป็นผ้าลวดลายสวยงาม

การทอผ้าตีนจกของชาวเมืองลอง เริ่มขึ้นมานานเพียงใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่สันนิษฐานว่าความรุ่งเรืองของเมืองลองมีมามานานกว่า 200 ปี จากหลักฐานภาพถ่ายเจ้านายฝ่ายหญิงของเมืองแพร่ในสมัยก่อนพ.ศ. 2445 พบว่า ผ้าซิ่นที่ใช้สวมใส่จะมีเชิงซิ่นเป็นตีนจก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นซิ่นตีนจกที่ทอขึ้นโดยช่างทอผ้าชาวเมืองลอง นอกจากนี้หลักฐานการใช้ผ้าทอตีนจกเมืองลอง ในการแต่งกายของชาวเมืองลองยังปรากฏมานานนับร้อยปี หลักฐานนี้คือ **ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ วัดเวียงต้าม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง** ฝีมือช่างพื้นบ้านที่มีความงามไม่ด้อยไปกว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังในวิหารที่วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน จิตรกรรมเวียงต้าเป็นภาพวิถีชีวิตความเชื่อการแต่งกายของชาวบ้านเวียงต้า ซึ่งเป็นคนเมืองลองในยุคนั้น จากภาพจะเห็นผ้าถุงที่ผู้หญิงในภาพใช้สวมใส่เป็นซิ่นตีนจก

ที่มา https://www.qsds.go.th/silkcotton/k_11.php

ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ วัดเวียงต้าม่อน ตำบลเวียงต้า อำเภอลอง จ.แพร่ ปัจจุบันได้เคลื่อนย้ายไปเก็บรักษาที่ ไร่แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ผ้าจก เมืองลอง

Fabrics Ltd Long City

โกมลผ้าโบราณ
จ.แพร่

ผ้าทอพื้นเมืองน่าน

มีทั้งผ้าที่ทอขึ้นโดยชาวพื้นเมืองเมืองน่านดั้งเดิม และผ้าทอพื้นเมืองที่มาจากแหล่งอื่น สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางการเมือง และการอพยพโยกย้ายถิ่นของผู้คนภายหลังการสงครามจากหัวเมืองชายพระราชอาณาเขต เข้ามาเป็นไพร่พลเมืองของเมืองน่าน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 10-25 กลุ่มชนเผ่าที่สำคัญได้แก่ **ไทลื้อ และชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ผ้าพื้นเมืองน่านดั้งเดิม** ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าขาวม้า ถุงย่าม (ลายขาวดำ) ผ้าห่ม (ผ้าตาแสง หรือ ผ้าตาโก้ง) ผ้าลายคาดก่านแบบน่าน ผ้าพื้นเมือง จากแหล่งอื่น เช่น ผ้าตีนจกจากเมืองพิชัย ซิ่นม่าน ซิ่นเชียงแสนจากเชียงตุง ผ้าลายลื้อจากเมืองเงิน เมืองคง เมืองฮุน เมืองล้า และสิบสองปันนา ผ้าไหมซิ่นลาวจากเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทร์ ซิ่นก่านคอควาย และซิ่นตามะนาวจากแพร่ ซิ่นลายขวางจากเมืองเชียงใหม่ เป็นต้น

กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านมีทั้งชนชาติไท ชาวไทยภูเขา ที่อาศัยอยู่เดิมและได้อพยพมาจากล้านช้าง สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ ไทยวนหรือไทยโยนก ไทลื้อ ถิ่น(ลัวะ) ขมุ ม้ง(แม้ว) เย้า (เมี่ยน) และมลาบรี (ผีตองเหลือง) จึงทำให้ผ้าทอเมืองน่านมีที่มาหลายแห่งด้วยกัน

ผ้าทอเมืองน่านเป็นผ้าที่ทอจากฝ้าย ในอดีตนั้นจะใช้ฝ้ายที่มีในท้องถิ่น โดยเริ่มจากการปลูกฝ้าย และเข้าสู่ขบวนการผลิตเป็นเส้นด้าย โดยภูมิปัญญาของท้องถิ่นทั้งหมด รวมทั้งกรรมวิธีย้อมสีธรรมชาติ เช่น สีดำจากผลมะเกลือ สีแดงจากครั่ง สีเหลืองจากขมิ้น แก่นขนุนและสีน้ำตาลได้จากเปลือกต้นสุน เป็นต้น การสืบทอดทางวัฒนธรรม พบว่า ผู้ที่มีอาชีพทอผ้าส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวไทยลื้อโบราณ

ที่มา https://www.qsds.go.th/silkcotton/k_27.php

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

ซิ่นพื้นเมืองน่านที่โดดเด่นมีอยู่ 5 ชนิด ได้แก่

1) ซิ่นม่าน เป็นซิ่นที่มีลายขวางสลับริ้วสีพื้นไม่เกิน ๓ สี สีที่ใช้ เช่น สีดำ สีแดง ชมพู ม่วง มีลักษณะที่เด่นคือ มีป้าน การจัดช่องขนาดของลายไม่เท่ากัน ตีนซิ่นจะต้องมีสีแดงและป้านใหญ่ที่ต่อจากตีนซิ่นขึ้นไปจะใช้สีน้ำเงินเข้มหรือสีม่วง เพียงสีเดียวและคั่นด้วยริ้วไหมเงินไหมทองทอสลับทั้งผืน

จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จ.น่าน

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

2) ซิ่นป้อง เป็นซิ่นทอด้วยเทคนิคการขิด ลายขวางสลับริ้วสีพื้นมีช่วงขนาดเท่ากันตลอด ลักษณะเด่น คือทอเป็นริ้วเล็กทอสลับกับลายมุกคั่นด้วยริ้วไหมเงินหรือไหมทองสีสลับนั้นเป็นสีเดียวกันทั้งผืน เช่น พื้นแดง พื้นเขียว พื้นสีน้ำตาล สลับลายมุก

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

3) ซิ่นคำเคิบ เป็นซิ่นที่ทอด้วยเทคนิคการเก็บขิดของชาวไทยวนจังหวัดน่าน โดยใช้ดิ้นทองเป็นเส้นพุ้งตลอดทั้งผืน ลวดลายซิ่นจะเป็นลวดลายขนาดเล็ก นิยมต่อตีนที่เป็นจกด้วยดิ้นทองเช่นกัน แต่บางผืนอาจจะไม่ต่อตีนจกแต่ทอด้วยผ้าฝ้ายสีพื้นธรรมดา

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

4) ซิ่นก่าน เป็นซิ่นของชาวไทลื้อ เมืองน่านที่ทอด้วยลวดลายมัดหมี่ ในภาษาถิ่นเมืองน่านเรียกว่า “มัดก่าน” หรือ “คาดก่าน” ซิ่นก่านนี้มีทั้งที่ทอในลักษณะโครงสร้าง**ของซิ่นป้องและซิ่นม่าน** เช่น ซิ่นก่านคอควายเป็นซิ่นพื้นบ้านของ ชาวไทยวน เป็นซิ่นสีดำมีริ้วสีแดงคาดตรงส่วนบนของตีนซิ่น (เหมือนกับการมัดหมี่ในภาคอีสานที่บ้านดอนไชย อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน)

5) ซิ่นเชียงแสน เป็นซิ่นที่มีลักษณะเป็นผืนผ้าสีแดงมีริ้วสีเข้ม เช่น สีดำ หรือ คราม เป็นลายขวางทอด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดาตลอดทั้งผืน ชื่อของ ซิ่นชนิดนี้ แสดงถึงแหล่งกำเนิดว่าเป็นเอกลักษณ์เก่าแก่ของชาวไทยเชียงแสนในอดีต

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

ราชสำนักเชียงตุง

ราชสำนักเชียงตุง

ราชสำนักเชียงตุง

ราชสำนักเชียงตุง
ภาพนี้ถูกโพสขึ้นที่ WWW.TEENEE.COM

เสื้อปั๊ด ซิ่นมัดก่าน จ.น่าน

เสื้อปั๊ด ซิ่นมัดก่าน ซิ่นป้อง จ.น่าน

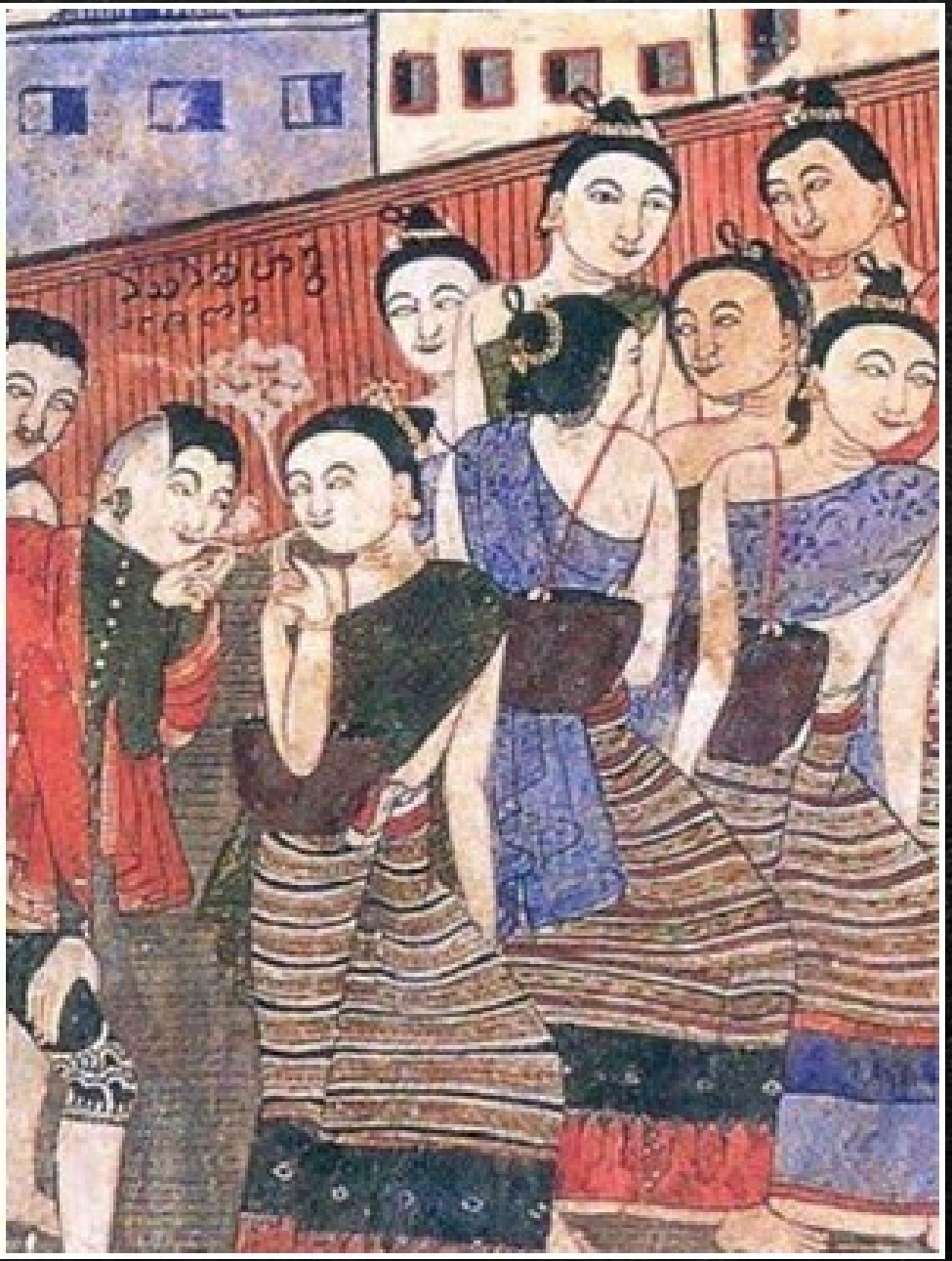

การเกล้าผมและเครื่องประดับศีรษะ

1. การเกล้าผม การเกล้ามวยผมของหญิงชาวล้านนามีหลายแบบ เช่น เจ้านายไทเขินจะเกล้ามวยไว้กลางหัว ไทใหญ่มวยอยู่กลางหัว แต่จะเอียงมาทางซ้าย เพื่อให้ปลายผมทิ้งชายยาวห้อยลงมา ส่วนการเกล้าผมอย่างคนไทยวน มีชื่อเรียกขานต่างๆ กัน ดังนี้

‘เกล้าวิดว้อง’ เป็นการเกล้าผมทรงสูงแล้วดึงปอยผมขึ้นมาเป็นว้องหรือเป็นห่วงอยู่กลางมวย

‘เกล้าผมบ่มจ๊อง หรือ ผมอั่วจ๊อง’ คือ การเอาผมปลอมปอยหนึ่ง (จ๊อง-ช้อง) ใส่เข้าไปในมวยผมเพื่อให้มีขนาดใหญ่ขึ้น ‘เกล้าผมแบบอี่ปุ่น หรือ เกล้าแบบสตรีญี่ปุ่น’ **เป็นทรงผมที่นิยมมากในสมัย พระราชชายาเจ้าดารารัศมี**

ที่มา https://www.facebook.com/Lannalanguage/photos

จิตรกรรมเวียงต้า จ.แพร่

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จ.น่าน

2. เครื่องประดับศีรษะและการตกแต่งมวยผม ‘ปิ่นปักผม’ ชาวยองเรียกปิ่นว่า หมาดโห ส่วนลาวล้านช้างเรียกว่า หมั้นเกล้า การใช้ปิ่นปักผมมีประโยชน์ทั้งใช้เพื่อขัดผมให้อยู่ทรง หรือใช้เป็นเครื่องประดับเพื่อเพิ่มความสวยงามให้มวยผม วัสดุที่นำมาทำปิ่นก็มีแตกต่างกันไป เช่น **ปิ่นเงิน ปิ่นทองคำ ปิ่นทองเหลือง ปิ่นที่ทำจากเขา-กระดูกสัตว์** ลักษณะของปิ่นปักผม มีหลายรูปแบบต่างกันออกไป เช่น **ปิ่นทองเหลืองลักษณะโบราณที่แม่แจ่ม ทำเป็นช่อชั้นคล้ายเจดีย์** ซึ่งปิ่นโบราณที่พบในล้านนาก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ส่วนยอดปิ่นอาจประดับด้วยอัญมณีอย่างทับทิมหรือหินสีก็ได้ นอกจากนี้ยัง มีปิ่นที่ทำเป็นรูปร่ม ได้แก่ ปิ่นจ้องของชาวไทลื้อ หรือไทเขินในเชียงตุง

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จ.น่าน

‘ดอกไม้ไหว’ เมื่อยามจะไปวัดทำบุญหญิงชาวล้านนามักจะเหน็บดอก ไม้ไว้ที่มวยผม ดังมีคำกล่าวว่า **‘เหน็บดอกไม้เพื่อบูชาหัว และเพื่อก้มหัวบูชาพระเจ้า’** โดยดอกไม้ส่วนใหญ่ที่นำมาประดับเวลาไปวัดนั้น **มักเป็นดอกไม้หอมสีสุภาพ** เช่น ดอกเก็ดถะหวา (ดอกพุดซ้อน) ดอกจำปา-จำปี เป็นต้น ส่วนดอกไม้ที่นำมาประดับเพื่อเพิ่มความสวยงามนั้น มักนิยมใช้ดอกเอื้องผึ้ง ซึ่งต่อมาได้มีการ ประดิษฐ์ดอกเอื้องด้วยทองคำ เงิน ทองเหลือง เรียกว่า เอื้องเงินเอื้องคำ นอกจากนั้นก็ยังมีดอกเอื้องที่ทำจากกระดาษอีกด้วย

‘หวีสับ’ หวีสับที่นำมาประดับผมมีทั้ง**หวีงา หวีทอง หวีเงิน หวีเขาสัตว์** หรือปัจจุบันมักเห็นเป็นหวีพลาสติก ซึ่งพบได้มากในหญิง ชาวไทลื้อสิบสองพันนา ที่มักจะใช้หวีสับสีสันสดใสเป็นเครื่องประดับมวยผม ส่วนหวีที่ทำจากทองคำ เงิน หรือ หวีที่ทำจากงาช้างมักจะเป็นหวีของชาวไทใหญ่

‘โพกหัว เคียนผ้า’ มักพบการโพกหัวในชีวิตประจำวันของ คนเฒ่าคนแก่ชาวยองในลำพูน หรือชาวไทลื้อในสิบสองพันนา ที่ต่างก็โพกผ้าขาวเป็นปกติเวลาไปวัดเพื่อความเรียบร้อย อีกทั้งยังช่วยกันแดดและกันฝุ่นผงที่จะมาเกาะผมที่ชโลมน้ำมันมะพร้าวไว้

นอกจากนั้นการโพกผ้ายังสามารถเป็นตัวบ่งชี้สถานภาพของผู้หญิงอีกด้วย เช่น **หญิงไทลื้อในเมืองอู ถ้ายังไม่ออกเรือนจะ โพกหัวด้วยผ้าสีชมพู แต่ถ้าออกเรือนแล้ว จะโพกผ้าสีอะไรก็ได้**

จิตรกรรมเวียงต้า จ.แพร่

30 ครัวหน้าของงาม
หวีสับหวีโชว์
นางช่างฟ้อนสับหวีโชว์

เครื่องประดับร่างกาย

1. ตุ้มหู การเจาะหูนั้นภาษาล้านนา เรียกว่า **บ่องหู ชาวไทใหญ่ เรียกว่า ปี่หู** ส่วนตุ้มหูของชาวไทยวนมีลักษณะต่างๆ กันไป เช่น

‘ด็อกหู’ ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นคำๆ เดียวกับ **‘ดอกหู’** ซึ่งอาจหมายถึงการเอาดอกไม้มาเสียบไว้ที่ติ่งหูก็เป็นได้ จะมีลักษณะ เป็นตุ่มกลมๆ **‘ลานหู’ มีลักษณะเป็นแผ่นใบลาน แผ่นเงิน หรือทองคำ** นำมาม้วนแล้วใส่เข้าไป เพื่อให้รูที่เจาะไว้ขยายกว้างออก เรียกว่า **‘ควากหู’** นอกจากนั้นยังมีคำต่างๆ ที่ใช้เรียกตุ้มหูอีกหลายคำ เช่น ท่อต๊าง ท่อต๊างลานหู หน้าต้าง หละกั๊ด เป็นต้น

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จ.น่าน

2. สร้อย ‘สร้อยคอ’ หรือที่ภาษาเหนือเรียกว่า **‘สายคอ’** แต่เดิมการใส่สร้อยคอของหญิงล้านนาอาจจะไม่เป็นที่นิยมนัก เนื่องจากพิจารณา ดูจากภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่างๆ ไม่ปรากฏว่ามีรูปผู้หญิงใส่สร้อยคอ แต่จะมีการใส่**สร้อยสังวาล**ปรากฏอยู่แทน ดังนั้นการ ใส่สร้อยคอน่าจะเพิ่งได้รับความนิยมในสมัยหลังมานี้ ‘จี้คอกับสร้อยอุบะ’ จี้คอเป็นเครื่องประดับที่ใช้คู่กับสร้อยคอ โดยมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความชอบของแต่ละคน ส่วนสร้อยอุบะจะมีลักษณะกลมกลืนกันระหว่างส่วนที่เป็นสร้อยกับอุบะ ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง

‘ล็อกเกต เข็มกลัด’ ล็อกเกตจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับ‘จี้’ แต่จะเปิดออกได้ โดยข้างในมักนิยมใส่รูปบุคคลที่มีความสำคัญต่อเจ้าของ แต่บางครั้งล็อกเกตนี้ก็สามารถดัดแปลงเป็นเข็มกลัดได้ด้วย

‘สร้อยสังวาล’ ผู้รู้ทางด้านการแต่งกายแบบล้านนาได้กล่าวไว้ว่า สร้อยสังวาลนี้น่าจะเป็นเครื่องทรงของเจ้านายฝ่ายหญิงมากกว่าจะเป็นของหญิงสามัญชน จำนวนเส้นของสร้อยสังวาลยังบอกถึงฐานะทางสังคมอีกด้วย แต่โดยปกติจะใส่พาดทับผ้าสไบเพียง เส้นเดียว

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จ.น่าน

3. กระดุม ภาษาพื้นเมืองเรียก **‘บ่าต่อม’** น่าจะใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เพราะเมื่อสังเกตจากภาพจิตร กรรมฝาผนังในล้านนา ก็จะเห็นแต่ผู้ชายที่ใส่เสื้อแบบฝรั่งเท่านั้นที่ติดกระดุม กระดุมมีหลายประเภทและใช้วัสดุแตกต่างกันไป เช่น ลักษณะกระดุมที่เป็นเชือกถักขอดเป็นปม น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากจีน ส่วนเสื้อของไทใหญ่ไทลื้อจะเป็นกระดุมห่วงที่สามารถถอดไปใช้กับเสื้อตัวอื่นได้ โดยกระดุมเหล่านี้มีทั้งทำมาจากทองคำ นาก เงิน อัญมณี แก้ว เป็นต้น

4. เข็มขัด ภาษาล้านนา**เรียกว่า ‘สายฮั้งบอกแอว’ ส่วนชาวจังหวัดน่านเรียกว่า ‘แบ้ว’** สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า ‘BELT’ ส่วนชาวลำปางเรียกว่า **‘ต้าย’** เป็นทั้งเครื่องใช้และของประดับ ควบคู่ไปกับผ้าซิ่นและเตี่ยวสะดอ แต่ถ้าสังเกตจากภาพ จิตรกรรมฝาผนัง ภาพของทั้งบุรุษและสตรีล้วนแต่ไม่ใช้เข็มขัด แต่จะใช้วิธีทบและขมวดปมผ้าซิ่นหรือกางเกงแทน

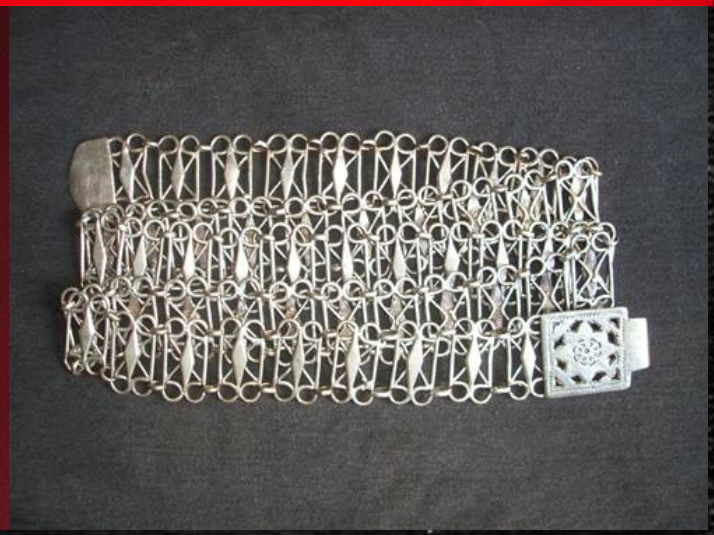

5. กำไล ภาษาล้านนาเรียกกำไลว่า **‘ขอแขน ว้องแขน ขะแป่ง’** ชาวไทลื้อเชียงคำ เรียกกำไลว่า ‘กอกไม้’ ส่วนชาวไทใหญ่ เรียกว่า ‘แหวนมือ’ โดยลักษณะของกำไลนั้นมีหลายแบบ เช่น กำไลวง คือ กำไลที่มีลักษณะเป็นวงกลมธรรมดา กำไลเกลียว มีลักษณะเป็นเกลียวเดียวหรือหลายเกลียวเรียงกัน ส่วนกำไลข้อเท้า จะเรียกว่า ‘ขอแต่ง หรือ ว้องแต่ง’

6. แหวน ภาษาไทลื้อเรียกว่า **‘จอบมือ’** ภาษาไทใหญ่เรียกว่า **‘มงกวย’** ทางภาคเหนือมีแหวนช่อ (จ้อ) ลักษณะเป็นช่อเป็นชั้น ความสำคัญของแหวนล้านนา น่าจะอยู่ที่หัวแหวนเป็นสำคัญ คือ แก้วหรืออัญมณีที่ใช้ประดับแหวน แก้ววิเศษที่ถือว่าเป็นของมงคลในการนำมาทำเป็นหัวแหวน เช่น แก้ววิทูรย์ แก้วผักตบ แก้วบัวรกต แก้วมหานิลไชยโชค แก้วมหานิลซายคำ เป็นต้น

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จ.น่าน

ค่านิยมการสักหมึกดำของชายล้านนาสมัยก่อน

การสักหมึกดำคือการนำเหล็กปลายแหลมจุ่มหมึกดำแทงที่ผิวหนังหื้อเป๋นลวดลายตามที่ ต้องการ ลักษณะจากการสักหมึกดำที่สะท้อนหื้ออัตลักษณ์ด้านค่านิยมการสักหมึกดำของผู้ชายล้านนามี ๓ ลักษณะ ได้แก่**การสักหมึกดำเป๋นลายสิงห์และมอม การสักหมึกดำเป๋นลายกางเกงขาก้อมและการสักหมึกดำทั้งร่างกายยกเว้นใบหน้า**

หมอสักหมึกดำของชาวล้านนาคือพระหรือผู้คร่ำในคาถาอาคม ชาวล้านนาเชื่อว่าลายสักหมึกดำที่เป๋นเลขยันต์หรืออักขระเป๋นคาถาเสมือนเกราะป้องกันภัย ผู้ที่มีลวดลายมีความมั่นใจว่าตนจะปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ด้วยเหตุดังกล่าวการสักหมึกดำจึงเป๋นความใฝ่ฝันของชายหนุ่ม การสักหมึกดำสำหรับผู้ชายชาวล้านนาถือว่าเป๋นสิ่งหนึ่งที่ หญิงสาวชาวล้านนาใช้ตัดสินว่าเป๋นชายชาตรี เนื่องจากหญิงสาวในสมัยนั้นเชื่อว่ามีความกล้าหาญ ปกป้องคุ้มครองดูแลเธอได้

จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จ.น่าน

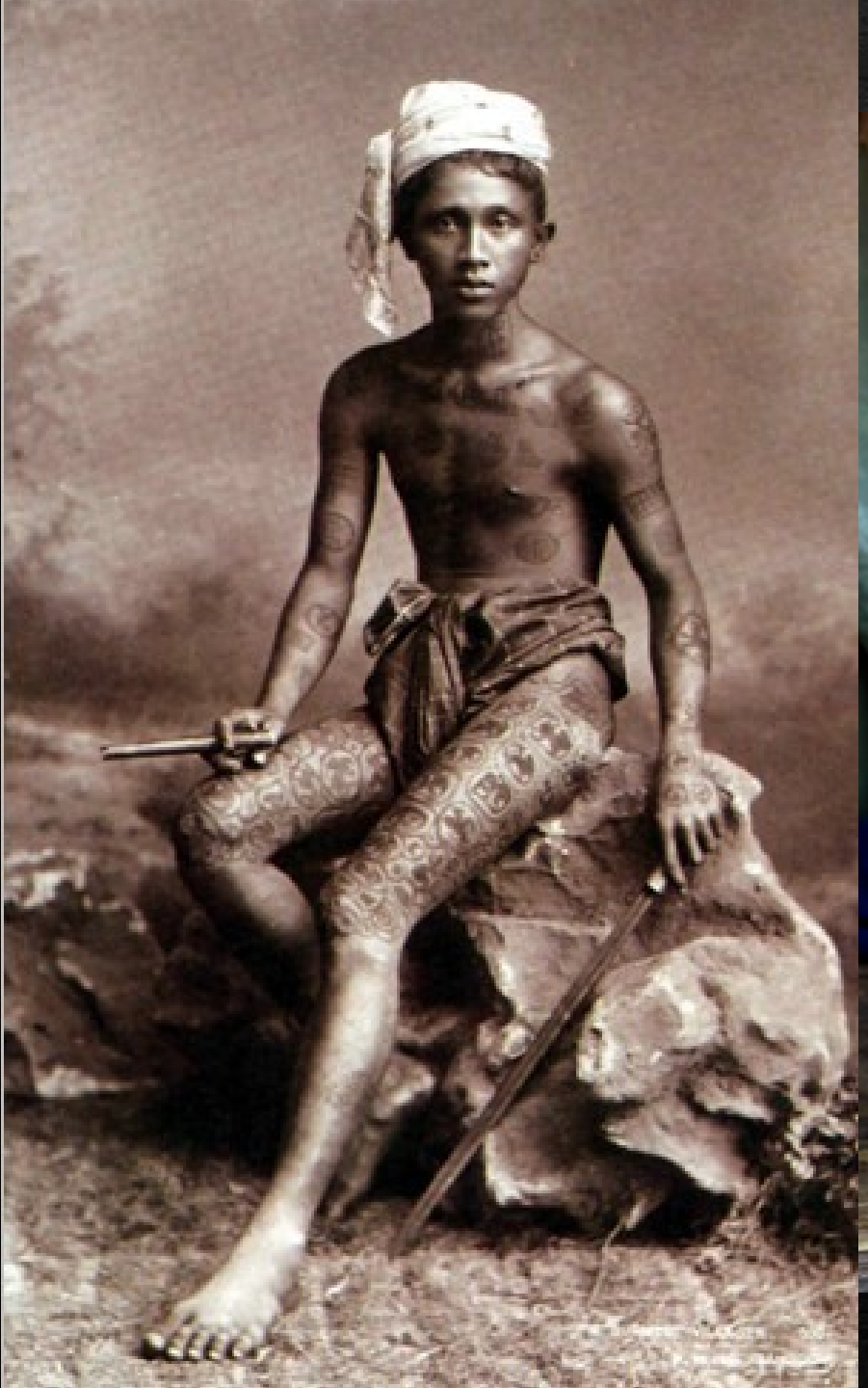

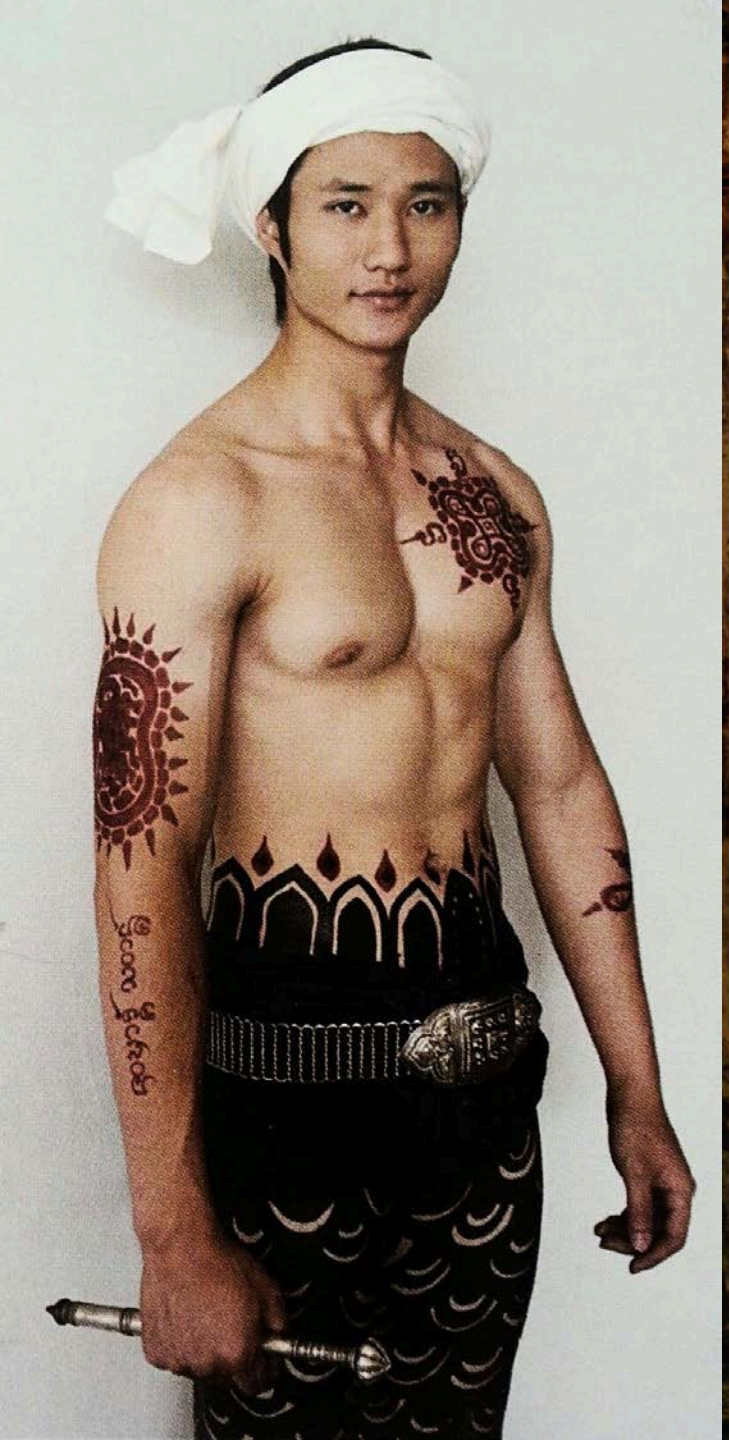

COLUM-BAS-PICTURE

ดาบเมือง

ดาบเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ทำจากเหล็กใช้เป็นอาวุธ มีด้วยกันหลายแบบหลายขนาดตามความต้องการในการใช้งาน ในล้านนาสมัยโบราณ ดาบคืออาวุธที่ใช้ในยามศึกสงคราม นอกจากนี้ดาบยังเป็นอาวุธประจำเรือนด้วย โดยทั่วไปแล้วตัวดาบหรือใบดาบจะทำด้วยเหล็กดี มีส่วนกว้างที่สุดประมาณ 3 นิ้วมือขวาง ยาวประมาณหนึ่ง ศอกถึงสองศอก มีกั่น คือ ส่วนที่ฝังเข้าไปในด้ามประมาณครึ่งฝ่ามือ ส่วนด้ามนิยมทำด้วยไม้ไผ่ขัดด้วยเส้นหวาย หรือเส้นใยอื่น ๆ ทำเป็นปลอกหรือปอบสวมรัดอยู่เต็ม หรืออาจทำด้วยลวดเงินหรือหุ้มเงินเป็นระยะ ๆ ส่วนฝัก ทำด้วยไม้สักหรือไม้โมกมันประกบกันเพื่อให้ตัวดาบสอดเข้าไป มีปลอกหวายหรือลวดเงิน รัดให้คงรูป และเพื่อ ความสวยงามและยังมีเชือกมัดที่ฝักเป็นห่วงเพื่อใช้สะพายไขว้หลังหรือสะพายบ่า

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง

ภาพวาดโดย พงษ์พรรณ เรียนนันชัย

3/8 In.
41 1/2 In.
24 1/2 In.
14 1/2 In.

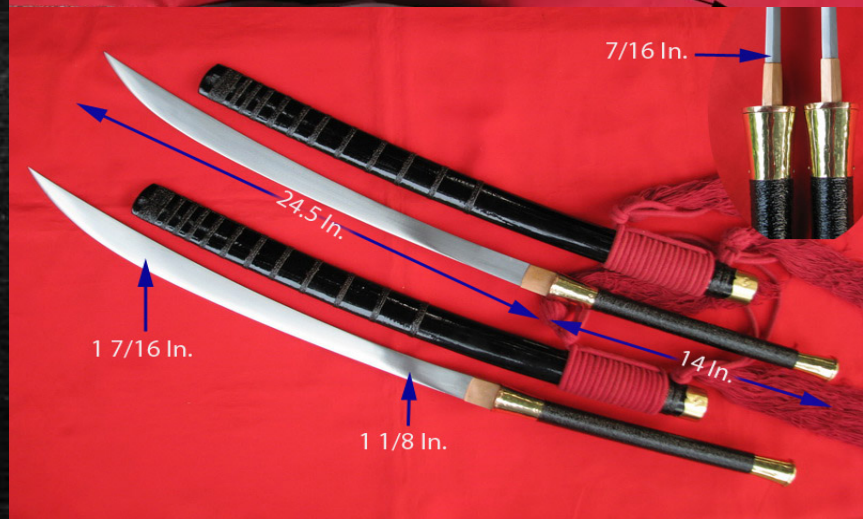
7/16 In.
24.5 In.
1 7/16 In.
14 In.
1 1/8 In.

เบญจภาคีเครื่องรางล้านนา

“เครื่องรางของขลัง” ภาษาล้านนาใช้คำว่า ของกระหนัน หรือ ของขะหนัน แต่คำนี้ยากต่อการสื่อความสำหรับคนทั่วไปในล้านนาปัจจุบัน เราจึงทับศัพท์คำนี้มาใช้ กระแสความนิยมเครื่องรางล้านนาในปัจจุบัน(พ.ศ.2558)มีเครื่องรางล้านนาอยู่ ๕ อย่าง หรือ เบญจภาคีเครื่องรางล้านนา ที่นักเล่นหาเครื่องรางทางเหนือต้องมี คือ

"เบญจภาคี ของดีของใช้ เครื่องรางเด่นได้ เก็บไว้ตามหวัง ผ้ายันต์อิ่นม้า คาถาเข้มขลัง อิ่นแก้ว พลัง คนหูมแห่ห้อม ยันต์ครั่งบ่าตัน พันหนังแวดอ้อม สะท้อนคนทำ ร่ำพิษ กะลาราหู กั้งกำชีวิต ปิดป้องเหตุไข้ ภัยพาล งัวธนู ร้าย กล้าแกร่งแข็งหาญ ห้าขลังบันดาล ต้านภัยพ่ายสิ้น"

"อันประกอบไปด้วย"

1. **ผ้ายันต์อิ่นม้า หรือ ม้าเสพนาง** สุดยอดนิยมต้องของครูบาวัง วัดบ้านเด่น จังหวัดตาก
2. **อิ่นโบราณ** มีหลายเนื้อ ทั้งโลหะ หิน ไม้ เขา งา ส่วนมากเป็นของปู่ครูไม่ทราบนาม เป็นเครื่องรางอันมีมาแต่เก่าก่อน
3. **ตะกรุดพอกครั่ง** ทั้งยันต์กำสะท้อน ครูบาชุ่มวัดวังมุย ลำพูน
4. **กะลาราหู** ของครูบานันตา วัดทุ่งม่านใต้ ลำปาง
5. **วัวธนู** ของล้านนา (เฉพาะที่พบในพื้นถิ่น ๘ จังหวัดภาคเหนือ)

ผศ.วิลักษณ์ ศรีป่าซาง

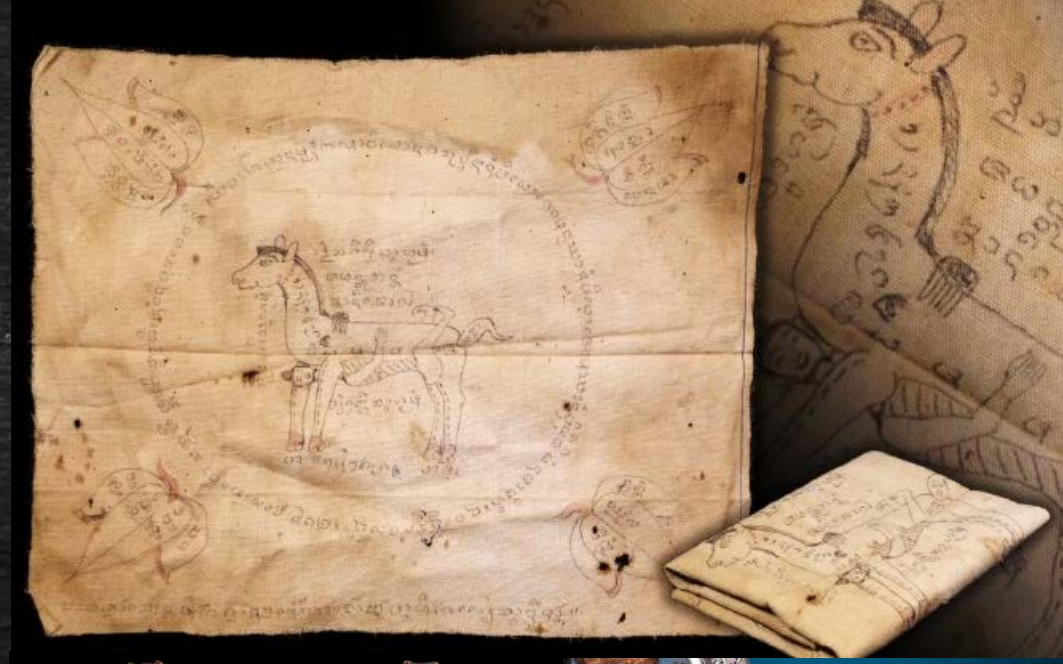

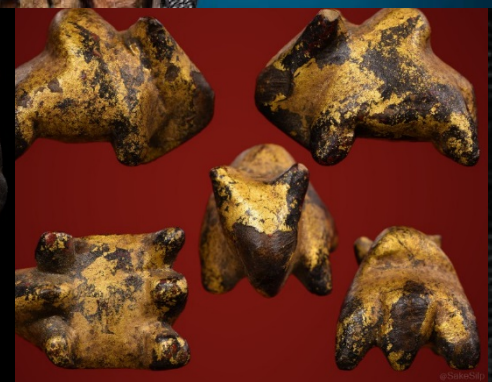

ม้าเสพนาง

เครื่องรางของขลังสายเมตตามหานิยม เสน่ห์รุนแรง ว่ากันว่าเป็นหนึ่งในสี่สุดยอดมหาเสน่ห์...วัวเสพนาง หนูกินน้ำนมแมว วัวกินน้ำนมเสือแต่โบราณนานมา “ม้าเสพนาง” น่าจะมีจุดเริ่มมาจากพม่าแล้วแผ่ขยายมายังล้านนา ขลังถึงขนาดที่ว่า ชายใดจะไปเที่ยวหากพกติดตัวไปด้วย จักต้องได้สาวนั่นปะไร

“ใครมีไว้บูชา...หญิงเห็นหญิงรัก ชายเห็นชายรัก มีเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น เกิดเมตตารักใคร่...สมหวัง เรื่องความรัก ชีวิตครอบครัวมีความสุขความเจริญ ไปที่แห่งหนตำบลใดก็มีคนให้ความอนุเคราะห์อุ้มชู ไม่อดอยากยากไร้...คนอยากพูดคุย อยากรู้จัก มีเสน่ห์ดีนักแล...”

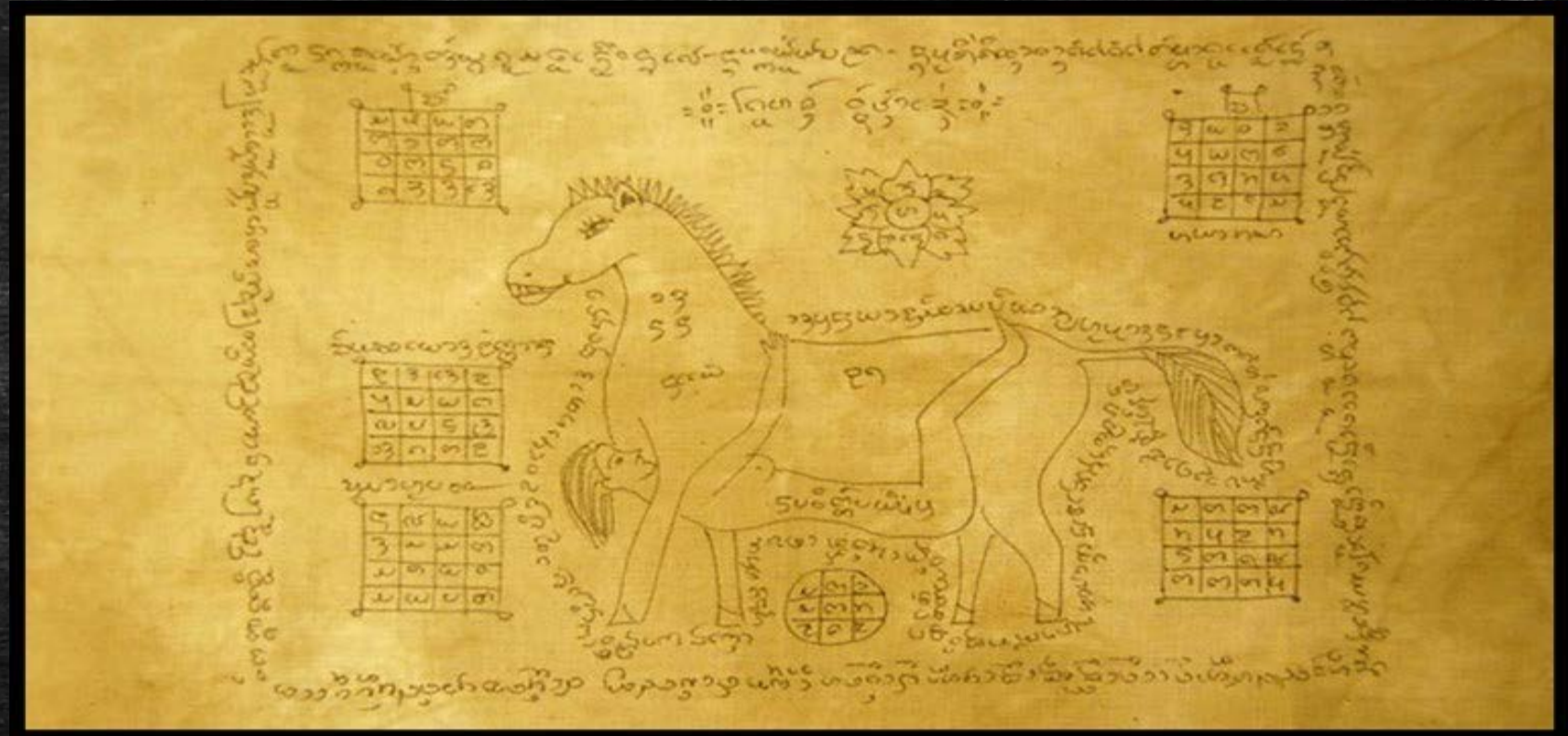

อิ่น หรือ อิ้น

ชาวล้านนาเชื่อว่า การที่ได้มี "อิ้น" ไว้บูชา จะทำให้มีคนเมตตารักใคร่ **ถ้าบูชาไว้ในเคหสถานก็จะทำให้ผู้คนในบ้านนั้นรักใคร่ปรองดองกัน ถ้าบูชาไว้กับตัวก็จะทำให้มีเสน่ห์เมตตามหานิยม อุดมด้วยโชคลาภ ข้าวของเงินทองไหลมาเทมา ค้าขายรุ่งเรือง มีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข "อิ้น" จึงเป็นหนึ่งในเครื่องรางยอดนิยมตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันไม่เสื่อมคลาย**

ประวัติความเป็นมาของ "อิ้น" นั้น ไม่เป็นที่แน่ชัดว่าชนชาติใดคิดสร้างเป็นชาติแรก มีเพียงตำนานซึ่งมากมายหลายหลากต่างกันไปตามภูมิภาค บางท่านว่า "อิ้น" มาจากทิเบตซึ่งมีความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์ว่า หญิงชายเสพสมกันจะทำให้เกิดสิ่งมีชีวิต การมีชายหญิงร่วมกัน เป็นตัวแทนของการเกิด การงอกงาม และความสมดุล (หยิน หยาง) และสืบทอดกันเข้ามาทางพม่า บางท่านก็ว่าเป็นการสร้างเพื่อระลึกถึงหญิงชายคู่แรกของโลก เป็นต้น

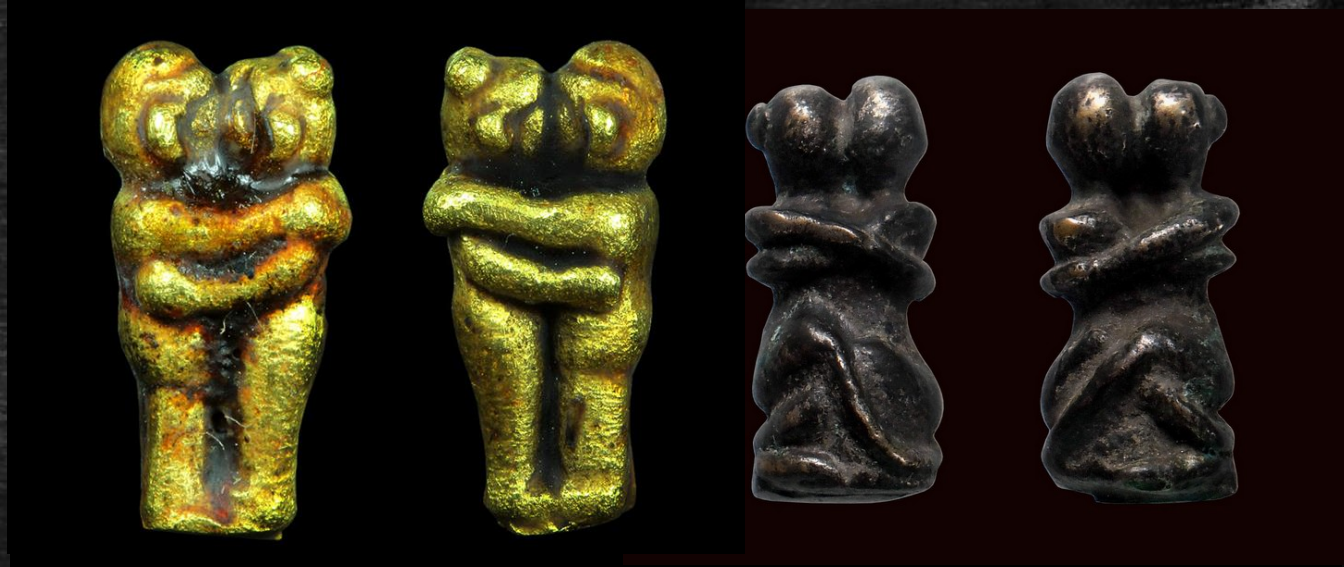

ก๋าสะท้อน หรือ ตะกรุดกาสะท้อน

ตะกรุดกาสะท้อน จัดเป็นเครื่องราง สายเหนือ ที่ได้รับความนิยมมานาน เชื่อกันว่า **มีอิทธิคุณช่วยป้องกันสิ่งชั่วร้ายและไม่ดีต่างๆ ให้สะท้อนกลับออกไป ไม่สามารถส่งผลร้ายแก่ผู้ที่พกบูชาติดตัวได้** เป็นตะกรุดยอดนิยมล้านนา ไม่ว่าจะสำนักใดที่ขึ้นชื่อจะต้องมียันต์ หรือตะกรุดพอกครั่งที่ชื่อว่า กาสะท้อน ก๋าสะท้อน ด้วยทุกที่

ถ้าจะนับกันจริงกับตำรา กาสะท้อน ก่าสะท้อน ทางภาคเหนือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา น่าน แพร่ รวมไปถึงพม่า มีเป็นพันๆตำราการสร้างครับ ไม่ว่าจะเป็นยันต์ หรือคาถาใด ที่เหล่าครูบาอาจารย์ท่านร่ำเรียนและใช้ได้ผลมา ท่านจะสืบทอดต่อๆกันมาเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของสำนักนั้นๆ

กะลาราหูล้านนาโบราณ กลายเป็นเครื่องรางป้องกันสิ่งชั่วร้ายในภาคเหนือจะพบรูปพระราหูแกะตามบ้านบันไดวิหารไม้แกะ หรือบานประตูที่เรียกว่าหำยนต์ส่วนจะเป็นกะลาตาเดียวตามตำราโบราณเป็นของทนสิทธิ์มีฤทธิ์ในตัว บางคนกะลาราหูยังเป็นเครื่องรางยอดนิยมของคนล้านนาโบราณขอแท้ๆเก่าๆ**พกบูชาแกะรูปพระราหูติดตัวเพื่อป้องกันเคราะห์ยามร้ายบูชาเมื่อยามมีเคราะห์หรือรู้ตัวว่ามีเคราะห์ จิตใจเศร้าหมองเดือดเนื้อร้อนใจเชื่อกันว่ามีกะลาพระราหูจะแคลวคาดจากภัยอันตรายทั้งปวงประสบโชคอยู่เย็นเป็นสุข**

ตัวจริงหายากมาก การบูชาพระราหูนั้นตามคำกล่าวของคนในปัจจุบันให้การกระทำดังนี้ชำระร่างกายจิตใจให้ดีและบูชาด้วยเครื่องหอมเหมือนดังบูชาสิ่งที่ควรบูชาทั้งมวลมีดอกไม้หอมธูปหอมน้ำอบน้ำหอมบ้างก็ใช้เครื่องกำจัดอย่างถูกดำเทียนดำน้ำดำเป็นต้นบูชาชิ้นนอกชายคาเรือนขนาดพระจันทร์ส่องฟ้า ที่เป็นเครื่องรางกับพวกติดตัวกันภัยหากชิ้นใหญ่แกะจากกะลาถ่ายรูปมักจะตั้งไว้บูชาเสียมากกว่า

Like @tumchiangmai1999

วัวธนู

วัวธนูล้านนาตัวเล็กจิ๋วแต่เป็นเครื่องรางที่เข้มขลังนัก วัวธนูถือได้ว่าเป็นเครื่องรางของขลังที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันธ์กับชาวล้านนามาโดยตลอดตั้งแต่สมัยโบราณเป็นเครื่องรางที่มีไว้บูชาตั้งแต่ไพร่ฟ้าสามัญชนตลอดจนถึงขุนนางจนถึงเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินก็ยัง**มีไว้ป้องกันตัวในยามศึกป้องกันคุณไสย์ภูติผีปีศาจเวลาออกเดินทางไปไหนต้องค้างอ้างแรมในป่า ต่างบ้านต่างเมืองก็จะสร้างวัวธนูนำพกติดตัวไปด้วยตลอดและนิยมมีไว้บูชาทั้งในบ้านที่พักอาศัย**

วัวธนูที่สร้างขึ้นจากครูบาอาจารย์ มีการสร้างขึ้นในหลายรูปแบบ วัวธนูที่เกิดจากการ หล่อ ปั้น และสานขึ้นจากไม้

วัวธนูที่เป็นรูปลักษณ์ของวัวธนูชนิดที่ได้จากการหล่อ มักเป็นรูปหล่อจากโลหะอาถรรพ์ เช่น เศษบาตรพระที่แตกชำรุด ตะปูตอกโลงศพผีตายโหงเจ็ดป่าช้าหรือโลหะที่ถลุงจากทองขวานฟ้า โลหะที่อยู่บนบริเวณหลังคาโบสถ์ฟ้าผ่า ส่วนที่ได้จากการปั้นมักใช้ดิน ขี้ผึ้ง หรือ ครั่ง ซึ่งได้มาจากที่ต่าง ๆ กล่าวคือ ดินมักเป็นดินจากขี้เถ้าของศพคนตายวันเสาร์เผาวันอังคาร ดินจากป่าช้าเจ็ดแห่ง ดินที่พลีมาจากสี่มุมเมือง ดินจากจอมปลวกอารักษ์เมืองหรือดินโป่ง ถ้าเป็นขี้ผึ้งมักเป็นขี้ผึ้งจากเทียนที่จุดข้างโลงศพขณะมีพิธีชักผ้าบังสุกุล) ขี้ผึ้งจากรังของผึ้งที่รุมต่อยคนจนคนเสียชีวิตหรือขี้ผึ้งบริสุทธิ์ และหากเป็นครั่งก็มักเป็นครั่งจากไม้พุทรา

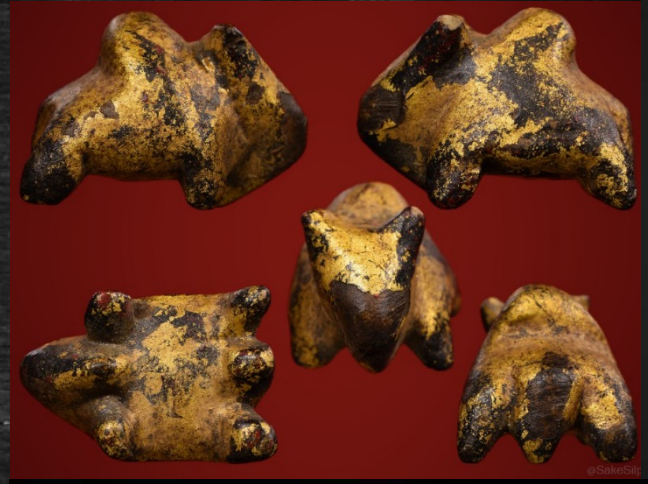

ขอบคุณที่นำเสนอ

ล้านนาศึกษา LANNA STUDIES

ศิลปะและงานหัตถศิลป์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ครัวบ้าน
- ครัววัด
- ครัวฮักครัวฮอม